

فهرست

۷	سخنی با خواننده.....
۱۱	مقدمه
۱۸	فرصت‌های نوروز.....
۱۸	۱. حضور در مکان‌های مقدس هنگام تحویل سال
۱۹	۲. خانه‌تکانی دل همراه با خانه‌تکانی منزل
۲۱	۳. سفر.....
۲۵	انواع سفر
۲۸	فواید سفر.....
۲۸	۴. صله ارحام
۳۳	۵. توجه به یتیمان
۳۷	۶. توجه به فقراء و مستمندان
۳۸	۷. دیدار و تجلیل از بزرگ‌ترها
۳۹	۸. دیدار دوستان و برادران دینی.....
۴۱	۹. اطعام و مهمان کردن
۴۴	۱۰. اصلاح بین برادران دینی.....
۴۷	۱۱. توجه به گذر عمر
۴۹	۱۲. محاسبه اعمال در کنار محاسبه اموال.....
۵۱	۱۳. استفاده از طبیعت

آسیب‌شناسی نوروز.....	۵۳
الف. اسراف.....	۵۴
ب. لهو و لعب.....	۵۶
ج. غیبت.....	۵۸
آداب سفر.....	۵۹
آداب قبل از سفر.....	۶۰
آداب هنگام سفر.....	۶۵
آداب بازگشت.....	۷۷
نتیجه‌گیری.....	۸۰
منابع.....	۸۲

سخنی با خواننده

روزهای آغازین هر سال را «نوروز» می‌نامند. نوروز علاوه بر اعلام بهار، همراه با سرسبزی و طراوت و زنده شدن طبیعت مرده و خشک، هشدار می‌دهد که انسان، که یک سال دیگر بر عمرت افزوده شد و یا بهتر بگوییم یک سال دیگر از عمرت کم شد.

دیگر آنکه ای انسان، طبیعت مرده زنده گشته؛ نکند هنوز در خواب غفلت باشی. رسول خدا ﷺ فرمود: **أَغْفَلُ النَّاسِ مَنْ لَمْ يَتَّعِظْ بِتَغْيِيرِ الدُّنْيَا مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ**^۱ «غافل‌ترین مردم کسی است که از تغییرات دنیا پند نگیرد».

همراه بودن ایام نوروز با تعطیلات و اوقات فراغت، برخی را به این نکته سوق می‌دهد که انسان در این ایام از هر کاری معاف است و مجاز است همه وقت خود را به بطالت بگذرانند؛ در حالی که این تعطیلات به معنای پایان کارهای اداری و اجباری و آغاز فعالیت‌های اختیاری و داوطلبانه است.

به بیان دیگر اوقات فراغت و تعطیلات، نسبی است و نسبت به افراد و مشاغل کاملاً متفاوت است. در این میان آنچه

۱. معانی‌الآخبار، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ص ۱۹۵؛ *روضه‌الواعظین*،

محمد بن حسن فتال نیشابوری، ج ۲، ص ۴۴۲.

مهم و مورد تأکید این نوشتار است، مدیریت صحیح تعطیلات است به طوری که مسئولان در کنار استراحت و تفریح خود و خانواده خویش، بازنگری و محاسبه‌ای در عملکرد خویش و زیر مجموعه خود داشته باشند و با تفکر و مشورت راه‌های خدمت بیشتر و رفع کاستی‌ها و ضعف‌ها را مرور نمایند.

مبلغان و روحانیان گرامی نیز از این فرصت برای نشر احکام اسلامی استفاده نموده و در جمع‌های دوستانه و خانوادگی به نکته‌های کوتاه از دستورات اسلام اشاره نمایند. به یقین ذکر یک نکته اخلاقی و یک آیه و روایت به تناسب فرد یا افراد حاضر درباره اهمیت ازدواج جوانان و وظیفه والدین در قبال آن‌ها، اهمیت آستی و مهرورزی، آثار حجاب و مفساد اختلاط زن و مرد نامحرم، آگاهی درباره مفساد غیر اخلاقی ماهواره، اینترنت، بلوتوث، و عواقب ناشی از آن، و صدها موضوع اخلاقی و اجتماعی دیگر، می‌تواند بهترین هدیه برای دوستان و آشنایان، و بهترین استفاده از فرصت برای مبلغان گرامی باشد.

مردم نیز می‌توانند با غنیمت شمردن فرصت‌هایی که به آن اشاره خواهیم نمود، بهترین استفاده را از این ایام برده و با نیت خالص به اجر اخروی هر یک دست یابند چنانکه رسول خدا ﷺ

۸

فرمود: **إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ**^۱ «هر عملی بستگی به نیت فرد دارد.»
امیر مؤمنان علیه السلام در ضمن وصیتی به فرزندش امام حسن علیه السلام می‌فرماید: **عَلَى قَدْرِ النِّيَّةِ تَكُونُ مِنَ اللَّهِ عَطِيَّةٌ**^۲ «عطایای الهی به اندازه نیت انسان است».

خلاصه آنکه گرچه عید نوروز با برخی اعمال خرافاتی همچون چهارشنبه سوری آغاز و با سیزده به در (به تصور نحس بودن سیزدهمین روز فروردین) به پایان می‌رسد، اما آداب و رسوم بسیار شایسته‌ای نیز در آن انجام می‌پذیرد، که نه تنها مورد تأیید اسلام است که بر تداوم آن در طول سال تأکید می‌ورزد.

هدف این نوشتار بیان این نکته مهم است که برخلاف تصور برخی که آداب و رسوم نوروز را مخصوص ایرانیان و خاص ایام نوروز می‌دانند، بسیاری از این برنامه‌ها جزء

۱. **البدایة و النهاية**، أبو الفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر الدمشقی (ابن کثیر)، ج ۱۰، ص ۴۵؛ **سبل الهدی و الرشاد فی سیرة خیر العباد**، شمس‌الدین ابو عبدالله محمد بن یوسف بن علی صالحی شامی، ج ۳، ص ۲۹۸؛ **شذرات الذهب**، ابن العماد شهاب‌الدین ابوالفلاح عبد الحی بن احمد العکبری الحنبلی الدمشقی، ج ۳، ص ۳۱۴؛ **التهدیب الاحکام**، محمد بن حسن طوسی (شیخ طوسی)، ج ۱، ص ۸۳؛ **مصباح الشریعة**، منسوب به امام صادق علیه السلام، ص ۵۳.

۲. **نهج البلاغه**، تدوین سید محمد حسین موسوی (شریف رضی)، نامه ۳۷؛ شرح **نهج البلاغه**، عبدالحمید بن محمد معتزلی (ابن ابی‌الحدید)، ج ۱۶، ص ۸۷.

۹

سفارش‌های دین مبین اسلام و نه تنها برای نوروز، بلکه برای همه ایام سال می‌باشد. بدان امید که این دستورات را در طول سال فرا روی زندگی‌مان قرار داده و علاوه بر استفاده شایسته از تعطیلات نوروز، زمانی را برای اندیشه، تذکر، محاسبه نفس و بررسی عملکرد یکساله اعمال خود قرار دهیم.

مقدمه

کلمه «عید» از ریشه «عود» به معنای برگشت است. اگر به روزهای خاصی همچون عید فطر یا نوروز، عید گفته می‌شود، از آن جهت است که حالات انسان یا طبیعت دچار تغییر و تحوّل می‌گردد. مثلاً عید نوروز، به دلیل زنده شدن و بیدار شدن طبیعت پس از خواب زمستانی، نوعی بازگشت جهان و اوضاع طبیعی به حالت قبلی خود است.

نوروز از دو کلمه «نو» و «روز» تشکیل شده است و در لغت فارسی، مفهوم «روز نو» از آن استفاده می‌شود و بر نخستین روز از نخستین ماه شمسی تعلق می‌گیرد.

آنچه می‌توان از آغاز سال شمسی بدست آورد آن است که آدمی همپای نوشدن طبیعت و جایگزینی فصل سبز به جای فصل سرد، خود و جامعه را به دگرگونی و تحول کشانده و با بهره‌مندی از مکتب حیات بخش اهل بیت علیهم‌السلام گامی در جهت بهار شدن دل و احسن حال بردارد.

همچنین برخی از علما و فقها این روز را روز مبارک دانسته و بر اعمال وارد در این روز تأکید نموده‌اند؛ چنانکه مرحوم آیت‌الله العظمی کاشف‌الغطاء؛ در این مورد می‌فرماید:

«نوروز مقتضای این جهان، انسان‌ها و حیوانات است. به همین مناسبت اهل بیت علیهم‌السلام عید گرفتن این روز را تأیید نموده و وظایفی را برای مردم در این روز بیان داشته‌اند».

ایشان در جای دیگر درباره ادعای اینکه عید نوروز از اعیاد زرتشت است، می‌فرماید: «باید بدانیم ما چهارگونه عید داریم:

۱. عید دینی مانند عید قربان و فطر.

۲. اعیاد مذهبی مانند عید غدیر.

۳. اعیاد ملی که هر کشوری روزی را برای خود عید می‌داند مثل روز استقلال کشورها.

۴. عید تکوینی که جهان، عید می‌گیرد و انسان در آن نقشی ندارد، مانند عید نوروز که طبیعت سبز و شکوفا و دنیا حرم و خوشحال می‌گردد. پس این عید، عید جهانیان است نه عید زرتشتیان»^۱.

نوروز در گنجینه معارف اهل بیت علیهم‌السلام و متون روایی ما از منزلت و جایگاه خاصی برخوردار است؛ به گونه‌ای که معصومین علیهم‌السلام بر پاسداشت این روز سخن رانده و از مناسبت‌های مهم آن یاد کرده‌اند.

اگرچه عید نوروز از جمله اعیاد اسلامی (عید فطر، قربان، غدیر و جمعه) محسوب نمی‌شود، ولی روایات متعددی درباره اهمیت و جایگاه آن وارد شده است، که به عنوان نمونه به یکی از آن‌ها اشاره می‌شود:

معلى بن خنيس مى‌گويد: روز نوروز به خدمت امام صادق علیه‌السلام رفتم، فرمودند: آیا می‌دانی امروز چه روزی است؟ گفتم: فدایت شوم این روزی است که عجم آن را بزرگ می‌دانند و برای همدیگر هدیه می‌فرستند.

امام صادق علیه‌السلام فرمود: «به خانه خدا سوگند می‌خورم که نوروز از زمان قدیم است؛ نوروز روزی است که خداوند در عالم ذر از بندگانش پیمان گرفت که تنها او را پرستند و مشرک نشوند و پیرو رسول، اولیاء و حجت‌های او باشند و این روز، روزی است که نخستین بار خورشید در آن طلوع کرد و بادها در آن جریان گرفت و زمین اولین شکوفه خود را ظاهر کرد. نوروز روزی است که کشتی نوح بر نقطه‌ای از زمین به نام جودی نشست.

نوروز روزی است که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، علی علیه‌السلام را بر دوش خود بلند کرد تا اینکه بت‌های قریش را از بالای خانه کعبه، به زیر افکند و از بین برد و نیز ابراهیم خلیل علیه‌السلام بت‌های قومش را در این روز در هم کوبید و آن روزی است که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

۱. آداب و رسوم نوروز، رضا شعبانی، ص ۲-۱۷۱.

اصحابش را امر کرد تا با علی بن ابی طالب علیه السلام به عنوان امیرالمؤمنین بیعت کنند.

در این روز پیامبر صلی الله علیه و آله، علی علیه السلام را به سرزمین جن فرستاد تا اینکه برای رسول خدا صلی الله علیه و آله از آن‌ها بیعت گیرد، و همان روزی است که برای امیرالمؤمنین، برای مرتبه دوم بیعت گرفته شد، و آن روزی است که علی علیه السلام بر اهل نهر روان پیروز شد و ذَا التُّدَيَّة را کشت و آن روزی است که قائم و والیان امر ما در آن ظهور می‌کنند و آن روزی است که قائم ما بر دَجَال پیروز می‌گردد و آن را در میدان کَنَاسَه کوفه به دار می‌زند، و هیچ نوروزی نیست مگر اینکه ما اهل بیت، انتظار فرج را در آن داریم...»^۱

آنچه با تأمل در روایات بدست می‌آید آن است که «نوروز» سمبل تحوّل و تغییر است. البته تحویل به سمت نیکویی و

۱. *عوالی اللالی*، ابن ابی جمهور احسائی، ج ۳، ص ۴۱؛ *وسائل الشیعه*، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۸، ص ۱۷۳. همچنین این روایات در *المهذب البارع فی شرح المختصر النافع*، جمال‌الدین احمد بن محمد اسدی حلّی (ابن فهد)، ج ۱، ص ۱۹۵ ذکر شده است. صاحب *جواهر* پس از ذکر قسمتی از این روایت می‌فرماید: پس از آنکه جماعتی از علما همچون شیخ طوسی در کتاب *مصباح المتعجد*، و یحیی بن سعید حلّی در کتاب *الجامع للشرایع*، و علامه حلّی در *منتهی المطلب فی تحقیق المذهب*، و محمد بن مکی عاملی (شهید اوّل) در کتاب *الدروس* این روایت را ذکر کرده‌اند، جایی برای تردید باقی نمی‌ماند (*جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام*، محمد حسن نجفی (صاحب *الجواهر*)، ج ۵، ص ۴۱).

بهبتر شدن؛ چنانچه در یکی از دعاهای هنگام تحوّل سال می‌خوانیم:

يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ وَالْأَبْصَارِ، يَا مُدَبِّرَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، يَا مُحَوِّلَ الْحَوْلِ وَالْأَحْوَالِ، حَوِّلْ حَالَنَا إِلَى أَحْسَنِ الْحَالِ؛^۱ «ای برگرداننده دل‌ها و دیده‌ها، ای تدبیر کننده شب و روز، ای گرداننده سال و سال‌ها، حال ما را به نیکوترین حال برگردان.»

يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ وَالْأَبْصَارِ

يَا مُدَبِّرَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ

يَا مُحَوِّلَ الْحَوْلِ وَالْأَحْوَالِ

حَوِّلْ حَالَنَا إِلَى أَحْسَنِ الْحَالِ

ای آن که به تدبیر تو گردد ایام

ای دیده و دل از تو دگرگون مادام

وی آن که به دستِ توست احوالِ جهان

حُکمی فرما که گردد ایام به کام

با درنگ در این دعا، بزرگ‌ترین رهاورد نوروز را می‌توان

در امور ذیل خلاصه کرد:

۱. *زاد المعاد*، محمد باقر بن محمد تقی اصفهانی (مجلسی دوم)، ص ۳۲۸؛

مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی.

الف. تلاش برای تغییر

در دین مبین اسلام یکسان ماندن و تن ندادن به تغییر و تحوّل به شدت نفی شده است؛ آن‌گونه که امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: مَنْ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَغْبُونٌ؛^۱ «هرکس دو روزش یکسان باشد، او مغبون بوده و ضرر کرده است».

ب. انتخاب راه بهتر

پس از تن دادن به تغییر، مهم، گزینش راه بهتر و نیکو شدن است و لذا آنانی که فردایشان از روز قبل بدتر است، مورد شماتت خواهند بود، امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرماید: مَنْ كَانَ عَدُوَّهُ شَرَّ يَوْمِيهِ فَهُوَ مَحْرُومٌ؛^۲ «محرورم [از رحمت خدا] کسی است که فردایش بدتر از امروزش باشد».

ج. تبدیل بدی‌ها به خوبی‌ها و تلاش در بهتر شدن

زیباترین و کامل‌ترین نوع تغییر، تبدیل بدی‌ها به خوبی‌ها و جبران خطاها است. شیوه‌ای که قرآن کریم برای آدمی ترسیم ساخته است، جبران بدی‌ها به وسیله خوبی‌ها و توبه از اعمال گذشته است، چنانچه می‌فرماید:

﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ

غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾؛^۱ «اما آن‌کس که پس از ستم کردن، توبه و جبران نماید، خداوند توبه او را می‌پذیرد که خداوند آمرزنده و مهربان است».

این دگرگون شدن و گذر از بدی به خوبی و اصلاح خود، در دعاهایی که از ائمه بزرگوار دین به ما رسیده است نیز بسیار مشهور است.

در یکی از دعاهای ماه مبارک رمضان می‌خوانیم: اَللّهُمَّ غَيِّرْ سُوءَ حَالِنَا بِحُسْنِ حَالِكَ؛^۲ «خدایا حال بد ما را به حال نیکویت تغییر بده».

امیر مؤمنان علیه السلام می‌فرماید: مَنْ لَمْ يَتَعَاهَدِ النَّقْصَ مِنْ نَفْسِهِ غَلَبَ عَلَيْهِ الْهَوَىٰ وَ مَنْ كَانَ فِي نَقْصٍ فَالْمَوْتُ خَيْرٌ لَهُ؛^۳ «آن‌کس که به جبران نقص و بدی خود نپردازد، هوای نفس بر او مستولی خواهد شد و برای کسی که ناقص بماند [و بی‌نشاط و فرارکننده از دگرگونی و خوب شدن باشد]، مُردن بهتر خواهد بود».

۱. سوره مائده، آیه ۳۹.

۲. المصباح، ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، ص ۶۱۸؛ البلد الامین، ابراهیم بن علی عاملی کفعمی، ص ۲۲۳؛ مفاتیح الجنان، شیخ عباس قمی.

۳. الامالی، محمد بن حسن طوسی (شیخ طوسی)، ص ۴۳۵؛ معانی الاخبار، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ص ۱۹۸.

۱. کشف الغمه، علی بن عیسی اربلی، ج ۲، ص ۲۵۲؛ بحار الأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الاطهار علیهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۵، ص ۳۲۷.

۲. من لا یحضره الفقیه، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ج ۴، ص ۳۸۲.

فرصت‌های نوروز

با اندکی تأمل می‌توان به فرصت‌هایی پی برد که بسیار مورد تأکید دین بوده اما انسان از آن غافل مانده و نتوانسته است از آن فرصت‌ها به شایستگی استفاده نماید و تعطیلات نوروزی بهترین زمان برای جبران کوتاهی‌ها و یا عمل به آن دستورات است.

۱. حضور در مکان‌های مقدس هنگام تحویل سال

یکی از مهم‌ترین اسباب موفقیت، توجّه و توسل به ائمه اطهار علیهم‌السلام مخصوصاً وجود مسعود حضرت بقیه‌الله الاعظم علیه‌السلام و اباعبدالله الحسین علیه‌السلام است. همین توسّلات، انسان را در تهذیب نفس و ترک گناهان و رفع گرفتاری‌ها و سعادت در دنیا و آخرت یاری می‌کند. دین مبین اسلام تأکید فراوانی بر حضور در اماکن مقدس مثل مساجد، حرم ائمه معصومین علیهم‌السلام و حرم امام‌زادگان نموده است؛ چرا که عنایت الهی در این مکان‌ها که محل تردد ملائکه‌الله و مؤمنان مقرب می‌باشد، بیش‌تر است. توجه به این نکته ضروری است که یکی از رموز موفقیت علما و بزرگان دین، ارتباط معنوی مستمر با ائمه اطهار علیهم‌السلام بوده است تا آنجا که آنان حضور در مشاهد مشرفه را جزو برنامه‌های خویش می‌دانسته‌اند. چنانچه درباره امام خمینی علیه‌السلام آمده است

۱۸

که در تمام مدّت اقامت در نجف اشرف جز در موارد استثنایی، برنامه زیارت هر شب ایشان هرگز ترک نشد.

علامه طباطبایی، نیز موفقیت خویش را مرهون توسل به اهل بیت علیهم‌السلام می‌دانست و در ماه رمضان روزه خویش را با بوسه بر ضریح مقدس حضرت فاطمه معصومه علیها‌السلام افطار می‌کرد و سپس به خانه می‌رفت.^۱

در یکی از توصیه‌های اخلاقی علامه سید مرتضی مرعشی نجفی؛ (برادر حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی)؛ به فرزندش آمده است: «سعی کن هر روز حرم مطهر حضرت معصومه علیها‌السلام را زیارت کنی و لو اینکه زیارت‌نامه نخوانی».^۲

بنابراین بسیار به‌جا است که به هنگام تحویل سال در مساجد و قبور ائمه علیهم‌السلام و فرزندان پاکشان و یا در کنار قبور شهدا [کسانی که جان خویش را در جهت سرافرازی اسلام و مسلمین فدا کرده‌اند]، حضور یافته و به راز و نیاز با پروردگار بپردازیم.

۲. خانه‌تکانی دل همراه با خانه‌تکانی منزل

یکی از برنامه‌های عید نوروز، خانه‌تکانی و نظافت محیط زندگی و نیز پوشیدن لباس تمیز است. اسلام سفارش بسیاری

۱. یتیمان سرافراز، محمد مهدی فجری، ص ۱۵۲.

۲. همان، ص ۱۷۱.

درباره نظافت و دوری از آلودگی های ظاهری بدن و محل زندگی کرده است و این مخصوص به عید نوروز نیست.

امام باقر علیه السلام می فرماید: كُنْسُ الْبُيُوتِ يَنْفِي الْفَقْرَ؛^۱ «پاکیزه کردن خانه ها، فقر [و بیچارگی] را از بین می برد».

و امام علی علیه السلام می فرماید: نَظَّفُوا أَفْئِسَّتْكُمْ مِنْ حَوْكِ الْعُنْكَبُوتِ فَإِنَّ تَزُكَّهُ فِي الْبَيْتِ يُورِثُ الْفَقْرَ؛^۲ «خانه های خود را از تار عنکبوت خالی و تمیز کنید، زیرا وجود آن در خانه باعث فقر [و تهیدستی] می گردد».

امام صادق علیه السلام نیز درباره عید نوروز می فرماید: إِذَا كَانَ يَوْمُ النَّيْرُوزِ فَأَغْتَسِلْ وَ الْبَسْ أَنْظَفَ ثِيَابِكَ وَ تَطَيَّبْ بِأَطْيَبِ طَبِيبِكَ؛^۳ «در زمانی که نوروز شد غسل کن و پاکیزه ترین لباس هایت را بپوش و با خوشبوترین عطرها، خودت را معطر کن!».

همان گونه که محیط زندگی انسان آلوده و کثیف شده و نیاز به نظافت دارد، دل و قلب انسان نیز به غبار معصیت آلوده می گردد و موجب می شود تا صاحب خود را از مسیر هدایت دور سازد.

۱. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۵، ص ۳۱۷.

۲. المحاسن، احمد بن خالد برقی، ج ۲، ص ۶۲۴.

۳. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۸، ص ۱۷۲.

شستن و تمیز کردن باعث محو آلودگی های ظاهری می شود و وضو و غسل، باعث طهارت باطنی از حَدَث و خَبَث می باشد؛ ولی آلودگی گناه با شستن و تمیز کردن و با وضو و غسل برطرف نشده و فقط با توبه واقعی و کفاره تطهیر می گردد. پس پاکیزه کردن دل از سموم و آفات اخلاقی، به همان اندازه زندگی را لذت بخش و زیبا می کند، که برطرف کردن کثافات و سموم از جسم و منزل. چنانکه حضرت علی علیه السلام می فرماید: تَعَطَّرُوا بِالْأَسْتِغْفَارِ لَا تَفْضَحْكُمْ رَوَائِحُ الذُّنُوبِ؛^۱ «خودتان را با استغفار [و توبه] معطر کنید تا بوی گناهان شما را رسوا نکند».

۳. سفر

یکی از برنامه های عید نوروز مسافرت است. دین مبین اسلام برای سفر اهمیت ویژه ای قائل شده و ائمه بزرگوار، دستورات و آداب بسیاری برای آن بر شمرده اند.

در احکام اسلامی، (با شرایط خاصی) نماز در سفر شکسته و روزه در آن صحیح نمی باشد. همچنین مقداری از زکات واجب، به ابن السبیل (حمایت از مسافران در راه مانده) اختصاص یافته است. نکته قابل توجه آن است که هرگونه

۱. الامالی، محمد بن حسن طوسی (شیخ طوسی)، ص ۳۷۲؛ شرح نهج البلاغه،

عبدالحمید بن محمد معتزلی (ابن ابی الحدید)، ج ۲۰، ص ۲۸۱.

سفری دارای ارزش نیست بلکه طبق احادیث، سفری با ارزش است که در راستای توشه‌گیری برای آخرت یا تقویت اقتصاد زندگی و یا دستیابی به لذت‌های مشروع باشد.^۱

با توجه به این گفتار، سفرها را می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد:

الف: سفرهای زیارتی

مثل زیارت خانه خدا، قبور انبیاء الهی و ائمه اطهار علیهم‌السلام، صله ارحام، دیدار دوستان، بازدید از مناطق جنگی (که روح مردانگی و آزادگی و ایثار را یادآور می‌شود).

بر همین اساس، وقتی امام حسین علیه‌السلام در سن کودکی از جد بزرگوارش سؤال می‌کند؛ پدر جان! پاداش کسی که شما را زیارت کند، چیست؟ می‌فرماید: **يَا بُنَيَّ مَنْ زَارَنِي حَيًّا أَوْ مَيِّتًا أَوْ زَارَ أَبَاكَ أَوْ زَارَ أَخَاكَ أَوْ زَارَكَ كَانَ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أُزِرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَخْلَصَهُ مِنْ ذُنُوبِهِ**؛^۲ «پسرم! هر که من را در زمان حیات و پس از رحلتم زیارت کند یا پدر، برادر و تو را زیارت کند، بر من حق دارد که روز قیامت او را زیارت کرده و از گناهان رهاش کنم».

۱. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۱، ص ۳۴۳.

۲. المحجة البيضاء، محمد بن شاه مرتضی (ملا محسن فیض کاشانی)، ج ۲، ص ۱۸۳؛ تهذیب الأحکام، محمد بن حسن طوسی (شیخ طوسی)، ج ۶، ص ۴.

ب. سفرهای علمی پژوهشی

در دین اسلام مسافرت برای کسب علم، ارزش و جایگاه ویژه‌ای دارد.

امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: **الشَّخْصُ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ**؛^۱ «کسی که برای آموختن و کسب دانش مسافرت کند مانند مجاهد در راه خداست».

ج. سفرهای رزمی

در تعالیم اسلامی دفاع از دین و کمک به ستم‌دیده، از ارزش والایی برخوردار است.

رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: **رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ قِيَامِ شَهْرٍ وَ صِيَامِهِ وَ مَنْ مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ مُجَاهِدٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ**؛^۲ «یک روز مرزبانی (و دفاع) در راه خدا از یک ماه نماز و روزه‌داری بهتر است، و کسی که در حال مرزبانی در راه خدا، جان دهد تا روز قیامت اجر مجاهد را خواهد داشت».

۱. روضة الواعظین، محمد بن حسن فتال نیشابوری، ج ۱، ص ۱۰؛ بحار الأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الاطهار علیهم‌السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۱، ص ۱۷۹. مرحوم مجلسی در ذیل این روایت می‌فرماید: مقصود از شاخص، بیرون رفتن از شهر است، یا منظور بیرون رفتن از شهر و هم از خانه است.

۲. عوالی اللالی، ابن ابی‌جمهور احسائی، ج ۱، ص ۸۷. چنین تعبیری در المعرفة و التاريخ، أبو یوسف یعقوب بن سفیان البسوی، ج ۲، ص ۵۱۸ وجود دارد.

د. سفرهای اقتصادی

سفرهای اقتصادی سفرهایی است که با انگیزه تأمین زندگی و در جهت انجام کارهای شغلی و اقتصادی انجام می‌پذیرد. این‌گونه سفرها که برای اداره زندگی و تأمین مخارج زن و فرزند و رهایی از فقر و تنگدستی انجام می‌گیرد، از دیدگاه اسلام نوعی عبادت و جهاد در راه خدا شناخته شده است.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: **إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِيُحِبُّ الْإِعْتِرَابَ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ؛**^۱ «خداوند متعال، سفر کردن و به غربت رفتن را در طلب روزی دوست می‌دارد».

ه. سفرهای تفریحی

سفرهای تفریحی برای رفع خستگی‌های کاری و رهایی از یکنواختی زندگی صورت می‌پذیرد.

انواع سفر

سفرها با انگیزه‌ها و اهداف مختلفی انجام می‌شوند. دین‌مبین اسلام با توجه به این اهداف، احکامی را بر این سفرها مترتب نموده است.

الف. سفرهای واجب

سفرهای واجب عبارتند از:

۱. سفر به قصد کارکردن برای تأمین معاش خود و کسانی که نفقه آنان بر انسان واجب است؛
۲. سفر برای تحصیل علم واجب، در صورتی که در وطنش تحصیل آن ممکن نباشد؛
۳. سفر برای انجام حج واجب؛
۴. سفری که با نذر واجب شود.

ب. سفرهای مستحب

سفرهای مستحب عبارتند از:

۱. سفر زیارت حضرت رسول صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام؛
۲. سفر برای زیارت پدر و مادر و برای صله‌ارحام و دیدار دوستان و زیارت امام‌زادگان و علما و ...

ج. سفرهای حرام

اول: سفرهایی که در اصل حرام هستند، مانند:

۱. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۱۷، ص ۷۷؛ من لا یحضره الفقیه، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ج ۳، ص ۱۵۶.

۱. سفرهایی که دینداری انسان را به خطر می‌افکند یا او را از انجام وظایف دینی همچون نماز باز می‌دارد. چنانکه حضرت علی علیه السلام فرمود: لَا يَخْرُجُ الرَّجُلُ فِي سَفَرٍ يَخَافُ فِيهِ عَلَى دِينِهِ وَصَلَاتِهِ؛^۱ «انسان نباید به سفری رود که می‌ترسد به دین یا نمازش آسیب برسد».

۲. سفر به منظور فرار از جبهه جنگ؛

۳. سفر زن بدون اجازه شوهر (در غیر سفرهای واجب مثل حج واجب)؛

۴. سفر فرزندی با نهدی پدر و مادر (در غیر سفرهای واجب)؛

۵. سفری که برای بدن ضرر داشته باشد.

دوم: سفرهایی که برای فرار از وظیفه شرعی صورت گیرد؛

مانند:

۱. سفر برای خرید و فروش مواد مخدر، فرار از پرداخت بدهی

و ...

۲. سفر برای سرقت و دزدی اموال دیگران؛

۳. سفر به منظور انجام اعمال منافی با عفت؛

۴. سفر برای کمک کردن به ظالم.

۲۶. ۱. الخصال، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ج ۲، ص ۶۳۰.

د. سفرهای مکروه

سفر در ماه مبارک رمضان، قبل از گذشتن بیست و سه روز از آن، مگر به خاطر عمره یا حفظ مالی که می‌ترسد از بین برود و یا حفظ جان برادر مؤمن که می‌ترسد هلاک گردد، از جمله سفرهای مکروه است.

ه. سفرهای مباح

به جز سفرهای واجب، مستحب، حرام و مکروه، تمامی سفرها مباح می‌باشد.^۱

۱. برگرفته از احکام و آداب سفر، محمد وحیدی، ص ۲۱-۲۳.

فواید سفر

۱. سلامتی: رسول خدا ﷺ می فرماید: **سَافِرُوا تَصِحُّوا**؛^۱ «مسافرت کنید تا تندرست بمانید».
۲. تأمین زندگی: پیامبر اسلام ﷺ می فرماید: **سَافِرُوا تَصِحُّوا وَ تَغْنَمُوا**؛^۲ «مسافرت کنید تا تندرست بمانید و روزی کسب کنید».
۳. کسب علم و دانش.
۴. آشنایی با آداب و اخلاق اجتماعی.
۵. کسب تجربه.

۴. صله ارحام

یکی دیگر از برنامه‌های شایسته در ایام نوروز، که باید به نحوی در بقیه ایام سال هم ادامه یابد، صله ارحام است. خویشاوندی بر دو گونه است: نسبی و سببی. خویشاوندی نسبی پیوندی است که از طریق وحدت خون و رحم پیدا می شود مانند پدر، مادر، برادر، خواهر، عمه، عمو، دایی، خاله، اجداد و فرزندان آن‌ها که این‌ها را خویشاوند

۱. مکارم الأخلاق، حسن بن فضل طبرسی، ص ۲۴۰.

۲. حکم النبی الأعظم ﷺ، محمد محمدی ری شهری، ج ۷، ص ۴۲۱؛ بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۵۹،

نسبی و ارحام نامند. خویشاوندی سببی از طریق ازدواج به وجود می آید؛ مانند خویشاوندی میان زن و شوهر و خویشان دو طرف.

انسان باید پیوند عاطفی خود را با خویشان نسبی (ارحام) استمرار بخشد و هیچ‌گاه ارتباط و علاقه خود را با آن‌ها قطع نکند و در برابر هر نیاز آن‌ها تا حد توان پاسخ مثبت و متناسب بدهد. آنچه مسلم است صله ارحام از جمله واجبات الهی و قطع ارتباط با خویشاوندان نسبی از گناهان کبیره است.

خداوند در دومین سوره از قرآن کریم می فرماید:

﴿الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾؛^۱ «[فاسقان آن‌ها هستند که] پیمان خدا را با آنکه محکم بستند، می شکنند و پیوندهایی را که خدا دستور داده برقرار سازند، قطع می نمایند و در زمین فساد می کنند، این‌ها زیان‌کارانند».

گرچه آیه فوق از احترام به همه پیوندهای الهی سخن می گوید، اما پیوند خویشاوندی یک مصداق روشن آن است. علامه مجلسی در کتاب *بحار الأنوار*، یکصد و ده حدیث درباره اهمیت صله رحم آورده است و قبل از همه، آیه فوق ﴿وَ

۱. سوره بقره، آیه ۲۷.

يَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ» را مورد بحث قرار داده است.^۱

ابوذر غفاری به نقل از پیامبر اکرم ﷺ می گوید: وَأَنْ أُصِلَ إِلَيَّ رَحِيمِي وَإِنْ كَانَتْ مُدْبِرَةً^۲ «حضرت مرا به صلّه رحم توصیه کرد، هر چند ارحام از من بریده باشند».

علیؑ صلّه ارحام را شرط دینداری معرفی کرده و می فرماید: إِنَّ لِأَهْلِ الدِّينِ عِلَامَاتٍ يُعْرَفُونَ بِهَا... وَصِلَّةَ الْأَرْحَامِ...^۳ «به درستی که برای اهل دین علامات است که به آنها شناخته می شوند... که یکی از آن علامت ها صلّه ارحام است».

و رسول خدا ﷺ درباره پاداش صلّه رحم می فرماید: الصَّدَقَةُ بِعَشْرَةٍ وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةِ عَشْرٍ وَصِلَّةُ الْإِخْوَانِ بِعِشْرِينَ وَصِلَّةُ الرَّحِمِ بِأَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ^۴ «[پاداش] صدقه ده برابر و [پاداش] قرض

۱. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهارؑ، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۱، ص ۸۷ به بعد.

۲. مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، علی بن حسن طبرسی، ص ۸۲: المحاسن، احمد بن خالد برفی، ج ۱، ص ۱۱.

۳. التمهيد، محمد بن همام اسکافی، ص ۶۸؛ مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، علی بن حسن طبرسی، ص ۳۸: المحجة البيضاء، محمد بن شاه مرتضی (ملا محسن فیض کاشانی)، ج ۴، ص ۳۶۲.

۴. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۴، ص ۱۰: النوادر، سید فضل الله بن علی بن عبید الله حسینی راوندی (سید فضل الله راوندی)، ص ۶.

هیجده برابر و رابطه با برادران دینی بیست برابر و ثواب صلّه رحم بیست و چهار برابر است».

آنچه می توان از میان فرمایشات ائمه معصومینؑ درباره اهمیت صلّه ارحام به دست آورد آن است که صلّه ارحام فرمان الهی است^۱ و خداوند از آن بازخواست می کند^۲ و تمام پیامبران الهی بر آن سفارش کرده اند.^۳ سیره ائمه اطهارؑ بر آن استقرار یافته است،^۴ محبوب ترین عمل مؤمن است،^۵ باعث زیادی عمر،^۶ زیادی رزق،^۷ زیادی مال،^۸ فزونی نعمت،^۹ رفع فقر،^{۱۰} تأمین سلامت در جمیع امور،^{۱۱} موجب

۱. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهارؑ، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۱، ص ۹۸.

۲. همان، ص ۹۱.

۳. همان، ج ۱۴، ص ۳۰۶.

۴. همان، ج ۴۸، ص ۱۰۱.

۵. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۷، ص ۷۵.

۶. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهارؑ، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۱، ص ۹۷.

۷. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۱۵، ص ۳۴۷.

۸. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهارؑ، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۱، ص ۹۷.

۹. غرر الحکم و درر الکلم، عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، شرح آقا جمال الدین خوانساری، ج ۳، ص ۲۳۸.

۱۰. بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهارؑ، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۹۳، ص ۱۵۹.

۱۱. همان، ج ۷۱، ص ۲۷۷.

تزکیه اعمال،^۱ پالایش روح،^۲ بخشش گناهان،^۳ و تخفیف عقاب،^۴ می شود.

در کنار سفارشات مؤکد اسلام بر صله ارحام (اگرچه آنها قطع رابطه کرده باشند)، روایات متعددی درباره آثار منفی قطع رحم وارد شده است که به عنوان نمونه: قطع رحم نشانه کفران نعمت،^۵ ضایع کردن امر خداوند،^۶ از گناهان کبیره،^۷ باعث زایل شدن اثر اعمال،^۸ و کاهش عمر،^۹ ابتلاء به فقر،^{۱۰} اجابت نشدن دعاها،^{۱۱} و از میان رفتن

۱. همان، ص ۱۰.

۲. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۱۵۱.

۳. بحارالأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۹۴، ص ۱۵۹.

۴. غررالحکم و دررالکلم، عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، شرح آقا جمال الدین خوانساری، ج ۴، ص ۶۳۵.

۵. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۱۵۴.

۶. بحارالأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۳، ص ۳۴.

۷. همان، ج ۷۶، ص ۸.

۸. همان، ج ۷۱، ص ۱۰۵.

۹. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۱۹، ص ۶۸.

۱۰. بحارالأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۱، ص ۹۱.

۱۱. مستدرک الوسائل، میرزا حسین نوری طبرسی، ج ۳، ص ۴۵۷.

نعمت‌ها،^۱ مشمول لعن حق تعالی،^۲ و لعن و نفرین جمیع رسولان و ملائکه مقرب،^۳ و... معرفی شده است.

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نیز فرمودند: **ثَلَاثَةٌ لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ مُدْمِنٌ خَمْرٍ وَ مُدْمِنٌ سِحْرٍ وَ قَاطِعٌ رَحْمٍ**؛^۴ «سه گروهند که داخل بهشت نمی شوند: شراب‌خوار، ساحر، و قطع کننده رحم».

۵. توجه به یتیمان

یکی از محاسن اخلاقی، سرپرستی ایتام و تفقد و محبت نسبت به آنان است. در زندگی انسان‌ها خلأها و کمبودهایی وجود دارد که جز از طریق محبت و دوستی نمی توان آن را جبران نمود و در این میان کودکان یتیم بیشترین نیاز را احساس می کنند. آن‌ها در اثر از دست دادن پدر و یا والدین از سرچشمه محبت دور افتاده و بیش از هر چیز به نوازش و محبت محتاج‌اند و برای این احساس عاطفی و روحی، خواه ناخواه در

۱. غررالحکم و دررالکلم، عبدالواحد بن محمد تمیمی آمدی، شرح آقا جمال الدین خوانساری، ج ۴، ص ۵۰۹.

۲. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۲۸۷.

۳. بحارالأنوار الجامعة لدرر اخبار الأئمة الأطهار عليهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۴، ص ۱۰۰.

۴. الخصال، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ج ۱، ص ۱۷۹؛ تفسیر نورالثقلین، عبد علی بن جمعه عروسی حویزی، ج ۵، ص ۴۱؛ چنین تعبیری در الدرالمثور فی تفسیر المأثور، جلال الدین سیوطی، ج ۲، ص ۳۲۳ نیز آمده است.

انتظار پاسخ هستند که این نیاز در ایامی مثل عید نوروز بیش تر است.

در چنین محیطی برای رفع این کمبودها باید تدابیری اندیشید.

دین مقدس اسلام مسئله ایتم را به عنوان یک مسئله اساسی و مهم مطرح کرده و مسلمانان را در برابر سرنوشت آنان از جمیع جهات (اقتصادی، عاطفی، آموزشی و تربیتی) مسئول دانسته است.

این مسئله به قدری دارای اهمیت است که نه تنها در اسلام بلکه در سایر شرایع پیشین نیز به آن سفارش شده و یکی از پیمان‌هایی است که خداوند در اعصار گذشته از بنی اسرائیل گرفته است. قرآن کریم می‌فرماید:

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ...﴾^۱ «و [به یاد آورید] زمانی را که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خداوند یگانه را پرستش نکنید و به پدر و مادر و نزدیکان و یتیمان و بینوایان نیکی کنید».

و در آیه ۱۷۷ سوره بقره رسیدگی به وضع مالی یتیمان نیز مورد سفارش قرار گرفته است.

﴿وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ...﴾؛ «[نیکوکار کسی است که] مال [خود] را با همه علاقه‌ای که به آن دارد به خویشاوندان و یتیمان و مسکینان و در راه ماندگان و ... انفاق کند».

آنچه می‌توان از قرآن کریم در مورد ایتم استفاده کرد آن است که:

۱. پذیرایی از یتیم یک ارزش و معیار برای انسان تکامل یافته و نیکوکار است.^۱
۲. نیکی و رسیدگی به امور مادی و معنوی ایتم به دنبال احسان به والدین و نزدیکان قرار داده شده است.^۲
۳. احسان و نیکی به ایتم به عنوان یکی از زمینه‌های سازندگی اخلاق و مبارزه با بخل و غرور و مفسد اخلاقی دانسته شده است.^۳
۴. برای ایتم نیازمند در بیت‌المال و اموال مردم حق و سهمیه مقرر گردیده است.^۴

۱. سوره دهر، آیه ۸؛ سوره بلد، آیه ۱۵. ۲. سوره بقره، آیه ۸۳.

۳. سوره نساء، آیه ۸ و ۳۶. ۴. سوره انفال، آیه ۴۱؛ سوره حشر، آیه ۷.

۵. از راندن و بد رفتاری با یتیمان شدیداً نهی شده است.^۱
 ۶. جفا در حق یتیم نشانه تکذیب دین و قیامت است.^۲ و....
 مولی الموحدین علی علیه السلام در آخرین وصیت هایش پس از ضربت خوردن فرمودند: **اللَّهُ اللَّهُ فِي الْإِيْتَامِ فَلَا تُعْبُوا أَفْوَاهَهُمْ وَلَا يَضِيْعُوا بِحَضْرَتِكُمْ**؛^۳ «خدا را خدا را درباره یتیمان، نکند آنان گاهی سیر و گاهی گرسنه بمانند و حقوقشان ضایع گردد».
 و رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: **مَنْ أَقْعَدَ الْيَتِيمَ عَلَىٰ خَوَانِهِ وَيَمْسَحَ رَأْسَهُ بِلَيْلٍ قَلْبُهُ**؛^۴ «کسی که یتیمی را در کنار سفره خود بنشاند و دست نوازش بر سرش بکشد، رقیق القلب و مهربان می شود».
 امام باقر علیه السلام نیز فرمود: **مَنْ أَرَادَ أَنْ يُدْخِلَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي رَحْمَتِهِ وَيُسْكِنَهُ جَنَّةً فَلْيُحْسِنْ خُلُقَهُ وَلْيُعْطِ النَّصْفَةَ مِنْ نَفْسِهِ وَلْيَرْحَمْ الْيَتِيمَ**؛^۵
 «هرکس که بخواهد خدای عزوجل او را در رحمت خود وارد و در بهشت خویش ساکن سازد، باید اخلاقش را نیکو گرداند و

۱. سوره فجر، آیه ۱۷؛ سوره ضحی، آیه ۹.

۲. سوره ماعون، آیه ۲.

۳. نهج البلاغه، تدوین سید محمد حسین موسوی (شریف رضی)، نامه ۴۷.

۴. سفینه البحار، شیخ عباس قمی، ج ۸، ص ۷۴۱ (یتیم)؛ أطیب البیان فی تفسیر القرآن،

سید عبدالحسین طیب، ج ۲، ص ۸۱

۵. الأمالی، محمد بن علی ابن بابویه (شیخ صدوق)، ص ۳۸۹؛ بحار الأنوار

الجامعه الدرر اخبار الأئمة الاطهار علیهم السلام، محمد باقر مجلسی (علامه مجلسی)، ج ۷۲،

ص ۲.

انصاف به خرج دهد و یتیم را مورد رحم [و عطوفت] قرار دهد».

۶. توجه به فقراء و مستمندان

یکی از مشکلات مهم جامعه، وجود فقر است که آیات و روایات متعددی برای ریشه کن کردن آن وارد شده است. دین مبین اسلام برای رفع تبعیض و درهم شکستن مرزهای بین فقرا و اغنیا راهکارهایی را در نظر گرفته که پرداخت زکات واجب و انفاق از این نمونه است.

توجه به این قشر، در ایام نوروز خصوصاً در خانواده‌های پر جمعیت، بیش تر احساس می شود.

امامان معصوم علیهم السلام تأکید فراوانی بر مقام والای این گروه در دنیا و آخرت دارند، چنانکه امام صادق علیه السلام به فضیل می فرماید: **يَا فَضِيلُ لَا تَزْهَدُوا فِي فُقَرَاءِ شِيعَتِنَا فَإِنَّ الْفَقِيرَ مِنْهُمْ لَيَسْتَفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي مِثْلِ رَبِيعَةَ وَ مُضَرَ**؛^۱ «ای فضیل! شیعیان فقیر را بی ارزش [و دست کم مگیرید] که یک فقیر از این‌ها در روز قیامت به اندازه قبیله ربیعه و مضر [که از قبایل بزرگ قریش بودند] را شفاعت می کند».

۱. بشارة المصطفى، عمادالدین طبری، ص ۷۲؛ الامالی، محمد بن حسن طوسی (شیخ

طوسی)، ص ۴۷؛ تفسیر نور الثقلین، عبد علی بن جمعه عروسی حویزی، ج ۴، ص ۶۱. ۳۷

گفتنی است که اگر ریشه فقر تن پروری، جهل، حقارت، استعمار و استثماری باشد، مورد انتقاد اسلام بوده، و زکات و صدقه به آنان تعلق نمی‌گیرد.

۷. دیدار و تجلیل از بزرگ‌ترها

شاد کردن هر مؤمن به خصوص سالخوردگانی که عمری را در عبادت و پرستش خداوند متعال گذرانیده‌اند، بسیار با فضیلت و دارای ثواب و پاداش می‌باشد و عید نوروز یکی از فرصت‌های مناسب برای دیدار از آن‌ها مخصوصاً بزرگان فامیل و افرادی که در خانه سالمندان می‌باشند، خواهد بود.

خداوند متعال تجلیل از سالخوردگان مؤمن را از خود آغاز می‌کند چنانکه رسول خدا ﷺ می‌فرماید: **إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا ضَعُفَ مِنَ الْكِبَرِ يَأْمُرُ اللَّهُ الْمَلَكَ أَنْ يَكْتُبَ لَهُ فِي حَالِهِ تِلْكَ مَا كَانَ يَعْمَلُ وَهُوَ شَابٌ نَشِيطٌ مُجْتَمِعٌ**^۱ «زمانی که انسان مسلمان سالخورده گردد، خداوند متعال به ملکی امر می‌کند که هر کار (خیری) که در ایام جوانی و نشاط انجام می‌داده است را برای (ایام سالخوردگی نیز که توان انجام آن کارها را ندارد) بنویسد».

این حدیث شریف نشانگر آن است که بهترین تجلیل و

۱. *الدعوات*، سعید بن هبه الله (قطب‌الدین راوندی)، ص ۱۶۳؛ *تفسیر نورالثقلین*، عبد علی بن جمعه عروسی حویزی، ج ۵، ص ۱۶۹.

احترام خداوند عزوجل، تجلیل و احترام انسان‌های پارسا و مؤمن است.

همچنین می‌فرماید: **مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ**^۱ «یکی از نمونه‌های تکریم [و تقدیس خداوند، احترام و] تجلیل از سالخورده مسلمان است».

و نیز فرمود: **مَنْ وَقَّرَ ذَا شَيْبَةٍ فِي الْإِسْلَامِ آمَنَهُ اللَّهُ مِنْ فَرْعِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ**^۲ «کسی که مسلمانی پیر را توقیر [و تجلیل] نماید، خداوند او را از ترس روز قیامت ایمن می‌دارد».

امام صادق علیه السلام فرمود: **لَيْسَ مِمَّا مَنْ لَمْ يُوقِّرْ كَبِيرَنَا وَيَرْحَمْ صَغِيرَنَا**^۳ «از ما نیست کسی که بزرگسال ما را احترام نکند و به خردسال ما ترحم ننماید».

۸. دیدار دوستان و برادران دینی

یکی از برنامه‌های پسندیده و مورد تأکید اسلام دیدار با برادران دینی است، و اگرچه نمی‌توان آن را مختص به زمان خاصی

۱. *الکافی*، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۱۶۵.

۲. *الوافی*، محمد بن شاه مرتضی (ملا محسن فیض کاشانی)، ج ۵، ص ۵۴۳؛ *تفسیر*

نورالثقلین، عبد علی بن جمعه عروسی حویزی، ج ۴، ص ۱۰۴.

۳. *احیاء العلوم*، محمد بن محمد غزالی، ج ۶، ص ۹؛ *احکام القرآن*، محمد بن عبدالله بن

ابوبکر (ابن‌العربی)، ج ۴، ص ۱۷۴۲؛ *عوالی اللالی*، ابن‌ابی‌جمهور احسانی، ج ۱،

ص ۱۰۸.

دانست ولی تعطیلات نوروز، زمان مناسبی برای این امر مهم است.

پیامبر مکرم اسلام ﷺ با تأکید بر رفت و آمد بین برادران دینی می‌فرماید: مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي بَيْتِهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُ أَنْتَ صَيِّفِي وَ زَائِرِي عَلَيَّ قِرَاكٌ وَقَدْ أُوجِبْتُ لَكَ الْجَنَّةَ بِحَبِّكَ إِيَّاهُ؛^۱ «کسی که برای دیدن برادر دینی‌اش به خانه او برود، خداوند عزوجل به او می‌فرماید: تو مهمان و زائر من هستی، و بر من است که تو را احترام کنم، به خاطر دوستی تو با آن برادرت، بهشت را بر تو واجب کردم».

امام صادق علیه السلام فرمود: مَنْ زَارَ أَخَاهُ فِي جَانِبِ الْمِصْرِ ابْتِغَاءً وَجْهَ اللَّهِ فَهُوَ زُورُهُ وَ حَقُّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكْرِمَ زُورَهُ؛^۲ «کسی که برادر مؤمنش را به خاطر خشنودی خدا در گوشه‌ای از شهر زیارت کند، پس او زائر خدا است و بر خدا است که زائرش را تکریم کند».

و امام کاظم علیه السلام فرمود: مَنْ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى زِيَارَتِنَا فَلْيَزُرْ صَالِحِي إِخْوَانِنَا يُكْتَبَ لَهُ ثَوَابُ زِيَارَتِنَا؛^۳ «کسی که نمی‌تواند به زیارت ما

۱. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۱۷۷؛ الشافی، محمد بن شاه مرتضی (فیض کاشانی)، ج ۱، ص ۶۶۰.

۲. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲، ص ۱۷۶؛ الوافی، محمد بن شاه مرتضی (ملا محسن فیض کاشانی)، ج ۵، ص ۵۹۱.

۳. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن حر عاملی، ج ۱۴، ص ۵۸۵.

بیاید، پس به دیدن دوستداران صالح ما برود، که ثواب زیارت ما برای او نوشته می‌شود».

۹. اطعام و مهمان کردن

چنانکه گفته آمد دیدار بزرگترها، صله ارحام و دیدار از اقوام و دوستان از برنامه‌های مورد سفارش دین اسلام است که مناسب است افزون بر عید نوروز، در فرصت‌های دیگر نیز انجام پذیرد.

در مقابل برخی بزرگترها، و برخی از اقوام یا دوستان به بهانه سال نو و استفاده از تعطیلات، فامیل یا دوستان خود را مهمان می‌کنند و با غذا از آنان پذیرایی می‌نمایند.

در مکتب اسلام غذا دادن و اطعام مؤمنان هرچند بی‌نیاز باشند، مورد عنایت خاصی قرار گرفته است. این مسئله نشان می‌دهد که هدف از غذا دادن، افزون بر رفع نیازمندی‌ها جلب محبت و تحکیم پیوندهای دوستی و صمیمیت و بهانه‌ای برای دور نمودن کدورت‌ها است. بر اساس رهنمودهای معصومان علیهم السلام اطعام باعث نزول خیر و برکت به سوی خانه‌ای است که سفره اطعام در آن پهن می‌شود، چنانکه رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: الْخَيْرُ أَسْرَعُ إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي يُطْعَمُ فِيهِ الطَّعَامُ مِنَ الشَّفْرَةِ فِي

سَنَامُ الْبَعِيرِ؛^۱ «شتاب خیر و روزی به سوی خانه‌ای که در آن غذا داده می‌شود، بیشتر است از تیغ دلاکی در کوهان شتر».

رسول خدا ﷺ می‌فرمود: أَضِفْ بَطْعَامِكَ مَنْ تَحِبُّ فِي اللَّهِ؛^۲ هرکس را به خاطر خدا با او پیوند دوستی برقرار کرده‌ای، با طعام پذیرایی کن.

فردی به امام صادق (ع) عرض کرد: برادر [دینی] من به منزل من آمد. او را با غذا پذیرایی نمودم و خانواده و خادم منزل در خدمت او بودیم. منت کدامیک از من و برادرم بر دیگری بیشتر است؟ حضرت فرمود: هُوَ عَلَيْكَ أَعْظَمُ مَنَّةً؛ «منت او بیشتر است».

به حضرت عرض کرد: فدایت گردم او به منزل من آمده، از غذای من میل نموده است و علاوه بر اینکه من به او خدمت نموده‌ام، خانواده و خادم من نیز در خدمت او بوده‌اند. [چگونه] منت او بر من بیشتر است؟ حضرت فرمود: نَعَمْ لِأَنَّهُ يَسُوقُ عَلَيْكَ

۱. المحاسن، احمد بن خالد برقی، ج ۲، ص ۳۹۰؛ شبیه این روایت در تاریخ یعقوبی، احمد بن ابی یعقوب بن جعفر بن وهب واضح الکاتب العباسی (یعقوبی)، ج ۲، ص ۱۰۴ آمده است.

۲. إحياء العلوم، محمد بن محمد غزالی، ج ۳، ص ۳۹۷؛ المحاسن، احمد بن خالد برقی، ج ۲، ص ۳۹۰؛ کنز العمال، حسام‌الدین هندی، ج ۹، ص ۲۴۹.

الرُّزْقَ وَ يَحْمِلُ عَنْكَ الذُّنُوبَ؛^۱ «به خاطر اینکه او رزق و روزی را به سوی تو آورده و گناهان را از تو دور نموده است».

در سخنان پیشوایان دین اثرات متعددی برای اطعام مؤمنان بیان گردیده است که نشانگر جایگاه این سنت در اسلام است. سدید - یکی از شاگردان امام باقر (ع) - می‌گوید: امام باقر (ع) به من فرمود: ای سدید آیا روزانه یک برده آزاد می‌کنی؟ عرض کردم: نه. امام (ع) فرمود: در هر ماه چه طور؟ عرض کردم: نه. امام (ع) فرمود: در هر سال چه طور؟ عرض کردم: نه. امام (ع) فرمود:

«سبحان الله، آیا دست یکی از شیعیان ما را می‌گیری و به خانه ببری و به او غذا دهی تا سیر شود؟ به خدا سوگند این کار بهتر از آزاد کردن برده‌ای است که از فرزندان حضرت اسماعیل باشد.»^۲

همچنین به یکی از اصحابش می‌فرماید: أَمَا تَسْتَطِيعُ أَنْ تُعْتِقَ كُلَّ يَوْمٍ رَقَبَةً قَالَ لَا يَبْلُغُ مَالِي ذَلِكَ قَالَ تُشْبِعُ كُلَّ يَوْمٍ مُؤْمِنًا فَإِنَّ إِطْعَامَ الْمُؤْمِنِ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ رَقَبَةٍ؛^۳ «آیا نمی‌توانی در هر روز یک بنده

۱. المحاسن، احمد بن خالد برقی، ج ۲، ص ۳۹۰.

۲. سفینه البحار، شیخ عباس قمی، ج ۲، ص ۸۳؛ قصه‌های تربیتی چهارده معصوم (ع)، محمد رضا اکبری، ص ۱۰۸.

۳. الدعوات، سعید بن هبه الله (قطب‌الدین راوندی)، ص ۱۰۸.